

Rosalía de Castro

Cantares
gallegos

E LEJANDRIA

Libro descargado en www.elelandria.com, tu sitio web de obras
de dominio público
¡Esperamos que lo disfrutéis!

Rosalía de Castro

Cantares Gallegos

1.

Has de cantar,
que che hei de dar zonchos;
has de cantar,
que che hei de dar moitos.

I

Has de cantar,
meniña gaiteira;
has de cantar,
que me morro de pena.

Canta, meniña,

na veira da fonte;
canta, daréiche
boliños do pote.

Canta, meniña,
con brando compás,
daréiche unha proia
da pedra do lar.

Papiñas con leite
tamén che daréi;
sopiñas con viño,
torrexas con mel.

Patacas asadas
con sal e vinagre,
que saben a nocés.
¡Qué ricas que saben!

¡Qué feira, rapaza,

si cantas faremos...!

Festiña por fora,
festiña por dentro.

Canta, si queres,
rapaza do demo;
canta, si queres;
daréiche un mantelo.

Canta, si queres,
na lingua que eu falo.
Daréiche un mantelo.
Daréiche un refaixo.

Co son da gaitiña,
co son da pandeira,
che pido que cantes,
rapaza morena.

Co son da gaitiña,

co son do tambor,
che pido que cantes,
meniña, por Dios.

Así mo pediron
na beira do mar,
ó pe das ondiñas
que veñen e van.

II

Así mo pediron
na beira do río
que corre antre as herbas
do campo frorido.

Cantaban os grilos,
os galos cantaban,
o vento antre as follas
runxindo pasaba.

Campaban os prados,
manaban as fontes
antre herbas e viñas,
figueiras e robres.

Tocaban as gaitas.
Ó son das pandeiras
bailaban os mozos
cas mozas modestas.

¡Qué cofias tan brancas!
¡Qué panos con freco!
¡Qué dengues de grana!
¡Qué sintas! ¡Qué adresos!

¡Qué ricos mandiles!
¡Qué verdes refaixos!
¡Qué feitos xustillos
de cor colorado!

Tan vivos colores
a vista trubaban;
de velos tan váreos
o sol se folgaba.

De velos bulindo
por montes e veigas,
coidóu que eran rosas
garridas e frescas.

III

Lugar máis hermoso
non houbo na terra
que aquel que eu miraba,
que aquel que me dera.

Lugar máis hermoso
no mundo n'hachara
que aquél de Galicia.

¡Galicia encantada!

¡Galicia froлива!

Cal ela ningunha,
de froles cuberta,
cuberta de espumas.

De espumas que o mare
con pelras gomita;
de froles que nacen
ó pe das fontañas.

De valles tan fondos,
tan verdes, tan frescos,
que as penas se calman
nomáis que con velos.

Que os ángeles neles
dormidos se quedan,
xa en forma de pombas,

xa en forma de niebras.

IV

Cantarte hei, Galicia,
teus dulces cantares,
que así mo pediron
na beira do mare.

Cantarte hei, Galicia,
na lingua gallega,
consolo dos males,
alivio das penas.

Mimosa, soave,
sentida, queixosa,
encanta si ríe,
conmove si chora.

Cal ela ningunha

tan dose que cante
soidades amargas,
sospiros amantes,

misterios da tarde,
murmuxos da noite:
cantarte hei, Galicia,
na beira das fontes.

Que así mo pediron,
que así mo mandaron,
que cante e que cante
na lingua que eu falo.

Que así mo mandaron,
que así mo dixeron...
Xa canto, meniñas.
Coidá, que comenzo.

Con dulce alegría,

con brando compás,
ó pe das ondiñas
que veñen e van.

Dios santo premita
que aquestes cantares
de alivio vos sirvan
nos vosos pesares;

de amabre consolo,
de soave contento
cal fartan de dichas
compridos deseios.

De noite, de día,
na aurora, na sera,
oirésme cantando
por montes e veigas.

Quen queira me chame,

quen queira me obriga;
cantar, cantaréille
de noite e de día.

Por darlle contento,
por darlle consolo,
trocando en sonrisas
queixiñas e choros.

Buscáime, rapazas,
velliñas, mociños.
Buscáime antre os robres.
Buscáime antre os millos,

nas portas dos ricos,
nas portas dos probes,
que aquestes cantares
a todos responden.

A todos, que á Virxen

axuda pedín,
porque vos console
no voso sufrir;

nos vosos tormentos,
nos vosos pesares.
Coidá, que comenso...
Meniñas, ¡Dios diante!

2

Nasin cando as prantas nasen,
no mes das froles nasín,
nunha alborada mainiña,
nunha alborada de abril.
Por eso me chaman Rosa,
mais a do triste sorrir,
con espiñas para todos,
sin ningunha para ti.

Desque te quixen, ingrato,
todo acabóu para min,
que eras ti para min todo,
miña gloria e meu vivir.

¡De qué, pois, te queixas, Mauro?
¿De qué, pois, te queixas, di,
cando sabes que morrera
por te contemplar felís?

Duro cravo me encravaches
con ese teu maldesir,
con ese teu pedir tolo
que non sei qué quer de
pois dinche canto dar poden
avariciosa de ti.

O meu corasón che mando
cunha chave para o abrir.
Nin eu teño máis que darche,

nin ti máis que me pedir.

3

- Dios bendiga todo, nena;
rapaza, Dios te bendiga,
xa que te dou tan graciosa,
xa que te dou tan feitiña
que, anque andiven moitas terras,
que, anque andiven moitas vilas,
coma ti non vin ningunha
tan redonda e tan bonita.
¡Ben haia quen te paríu!
;Ben haia, amén, quen te cría!

- Dios vos garde, miña vella;
gárdevos Santa Mariña,
que, abofé, sos falangueira,
falangueira e ben cumprida.

- Meniña, por ben falada
ningunha se perdería.
Cóllense antre os paxariños
aqueles que mellor trían.
Morre afogado antre as pallas
o pitiño que non chía.

- Pois si vós foras pitiño,
dígovos, miña velliña,
que dese mal non morreras;
que chiar, ben chiarías.

- ¡Ai! ¡Qué, sinón, de min
miña filla, miña filla!
Sin agarimo no mundo
desde que nasín orfiña,

de porta en porta pedindo

tiven que pasar a vida.
E cando a vida se pasa
cal vida de pelegrina,
que busca pelegrinando
o pan de tódolos días,
de cote en lares alleos,
de cote en estrañas vilas,
hai que deprender estonces,
por non morrer, coitadiña,
ó pe dun valo tumbada
e de todos esquencida,
o chíó dos paxariños,
o recramo das pombiñas,
o ben falar que comprase,
a homildá mansa que obriga.

- ;Moito sabés, miña vella,
moito de sabiduría!
;Quén poidera correr mundo
por ser como vós sabida!

Que anque traballos se pasen
aló polas lonxes vilas,
tamén ¡qué cousas se saben!,
tamén, ¡qué cousas se miran!

- Máis val que n'as mires
que estonces te perderías:
¡o que ó sol mirar precura
logo quedará sin vista!

- Dirés verdá, miña vella;
mais craras as vosas nifias
emprestóuvos hastra agora
groriosa Santa Lucía.

- Moita devosón lle teño,
¡miña santiña bendita! ;
mais non sempre as niñas craras
son proba de craras vistas.

Moitas eu vin como a augua
que corre antre as penas frías
gorgorexando de paso,
sereniña, sereniña,
que antre tiniebras pousaban,
que antre tiniebras vivían,
nas tiniebras dos pecados
que son as máis escondidas.

- Si de pecados falades,
é pan que onde queira espiga,
en tódalas partes crese,
en todas partes se cría;
mais uns son cor de veneno,
outros de sangue runxida,
outros, como a noite negros,
medran cas lurpías dañinas
que os paren entre ouro e

arrolados pola envidia,
mantidos pola luxuria,
mimados pola cobiza.

- Quen ben está, ben estea.

Déixate estar, miña filla,
nin precures correr mundo,
nin tampouco lonxes vilas,
que o mundo dá malos pagos
a quen lle dá prendas finas,
e nas vilas mal fixeras
que aquí facer non farías;
que, anque ese pan barolento
en todas partes espiga,
nunhas apoucado crese,
noutras medra que adimira.

- Falás como un abogado

e calquera pensaría
que deprendestes nos libros

tan váreas palabrerías,
todiñas tan ben faladas,
todiñas tan entendidas.
E tal medo me puñeches,
que xa de aquí non saíra
sin levar santos escritos
e medalliñas benditas
nun lado do meu xustillo,
xunto dunha negra figa,
que me librasen das meigas
e máis das lurpias dañinas.

- Que te libren de ti
pídelle a Dios, rapariga,
que somos nós para nós
as lurpias máis enemigas.
Mais xa ven a noite vindo
co seu manto de estrelañas;
xa recolleron o gando
que pastaba na curtiña;

xa lonxe as campanas tocan,
tocan as Ave-Marías;
cada conexo ó seu tobo,
lixeiro, lixeiro tira,
que é mal compañeiro a noite
si a compañeiro se obriga.

Mas, ¡ai!, que eu non teño
nin burata conocida,
nin tellado que me cruba
dos ventos da noite fría.
¡Qué vida a dos probes, nena!
¡Qué vida! ~Qué amarga vida!
Mais Noso Señor foi probe.
¡Que esto de alivio nos sirva!

- Amén, miña vella, amén;
mais, polas almas benditas,
hoxe dormirés nun leito
feito de palliña triga,

xunta do lar que vos quente
ca borralliña encendida,
e comerés un caldiño
con patacas e nabizas.

- ¡Bendito sea Dios, bendito!

¡Bendita a Virxe María,
que con tanto ben me acode
por unha man compasiva!

O Señor che dé fortuna
con moitos anos de vida.

¡Vólvanseche as tellas de ouro,
as pedras de prata fina,
e cada gran seu diamante
che se volva cada día!

¡ agora, miña rapaza,
porque un pouco te adivirtas
bailando cas compañeiras
que garulan na cociña,
heiche de contar historias,

heiche de cantar copriñas,
heiche de tocar as cunchas,
miña carrapucheiriña.

4

- Cantan os galos pra o día
érguete, meu ben, e vaite.

- ¿Cómo me hei de ir,
cómo me hei de ir e deixarte?

- Deses teus olliños negros
como doas relumbrantes,
hastra as nosas maus unidas
as bágoas ardentes caen.

¿Cómo me hei de ir si

¿Cómo me hei de ir e

si ca lingua me desbotas

e co corasón me atraes?

Nun corruncho do teu leito

cariñosa me abrigaches;
co teu manso caloríño
os fríos pes me quentastes;
e de aquí xuntos miramos
por antre o verde ramaxe
cál iba correndo a lúa
por enriba dos pinares.
¿Cómo queres que te deixe?
¿Cómo, que de ti me aparte
si máis que a mel eres
e máis que as froles soave?

- Meiguiño, meiguiño, meigo,
meigo que me namoraste,
vaite de onda min, meiguiño,
antes que o sol se levante.

- Aínda dorme, queridiña,
antre as ondiñas do mare;
dorme porque me acariñes

e porque amante me chames,
que s6lo onda ti, meniña,
podo contento folgare.

- Xa cantan os paxariños.
Érguete, meu ben, que é tarde.

- Deixa que canten, Marica;
Marica, deixa que canten...
Si ti sintes que me vaia,
eu relouco por quedarme.

- Conmigo, meu queridiño,
mitá da noite pasaches.

- Mais en tanto ti dormías,
contentéime con mirarte,
que así, sorrindo entre soños
coidaba que eras un ánxel,
e non con tanta purea

e non con tanta pureza

ó pe dun ánxel velase.

- Así te quero, meu ben,

como un santo dos altares;

mais fuxe..., que o sol dourado

por riba dos montes saie.

- Iréi; mais dame un biquiño

antes que de ti me aparte,

que eses labiños de rosa

inda non sei cómo saben.

- Con mil amores cho dera;

mais teño que cofesarme,

e moita vergonza fora

ter un pecado tan grande.

- Pois confésate, Marica,

que, cando casar nos casen,

non che han de valer, meniña,
nin confesores nin frades.

¡Adiós, cariña de rosa!

- ¡Raparigo, Dios te garde!

5

Miña Santiña,

miña Santasa,

miña cariña

de calabasa:

hei de emprestarvos

os meus pendentos,

hei de emprestarvos

o meu collar;

hei de emprestarcho,

cara bonita,

si me deprendes

a puntear.

- Costureiriña
comprimenteira,
sacha no campo,
malla na eira,
lava no río,
vai apañar
toxiños secos
antre o pinar.
Así a meniña
traballadora
os punteados
deprende hora.

- Miña Santiña,
mal me quixere
quen me aconsella
que tal fixere.
Mans de señora,

mans fidalgueiras
teñen todiñas
as costureiras;
boca de reina,
corpo de dama,
cómprelle a seda,
foxen da lama.

- ;Ai, rapaciña!
ti telo teo:
¡sedas as que dormen
antre o centeo!
Fuxir da lama
quen nacéu nela!
Dios cho perdone,
probe Manuela.
Lama con honra
non mancha nada,
nin seda limpa
honra emporcada.

- Santa Santasa,
non sos comprida,
deeindo cousas
que fan ferida.

Faláime sólo
das muineiras,
daquelas voltas
revirandeiras,
daqueles puntos
que fan agora
de afora adentro,
de adentro afora.

- Costureiriña
do carballal,
colle unha agulla,
colle un dedal;
cose os buratos
dese teu cóis,

que andar rachada
non manda Dios.
Cose, meniña,
tantos furados
i hora non penses
nos punteados.

- Miña Santasa,
miña Santiña,
nin teño agulla,
nin teño liña,
nin dedal teño,
que aló na feira
roubóumo un majo
da faltriqueira,
decindo: As perdas
dos descoidados
fan o lotiño
dos apañados.

- ¡Costureiriña
que a majos trata!
Alma de cobre,
collar de prata.
Mocidá rindo,
vellez chorando...
Anda, meniña,
coida do gando.
Coida das herbas
do teu herbal:
terás agulla,
terás dedal.

- Deixade as herbas,
que o que eu quería
era ir cal todas
á romería.
¡I alí con aire
dar cada volta!
Os ollos baixos,

a perna solta.

Pes lixeiriños,

corpo dereito.

¡Pero, Santiña...,

non lle dou xeito!

Non vos metades

pedricadora ;

bailadoriña

facéme agora.

Vós dende arriba

andá correndo;

facede os puntos,

i eu adeprendo.

Andá, que peno

polos penares...

Mirái que o pido

chorando a mares.

- ¡Ai da meniña!

¡Ai da que chora,
ai, porque quere
ser bailadora!

Que cando durma
no camposanto,
os enemigos
faránlle espanto,
bailando enriba,
das herbas mudas,
ó son da negra
gaita de Xudas.

I aquel corpiño
que noutros días
tanto truara
nas romerías,
ó son dos ventos
máis desatados
rolará logo
cos condenados.

Costureiriña,

n'hei de ser, n'hei,
quen che deprenda
tan mala lei.

- ¡Ai, qué Santasa!
¡Ai, qué Santona!
Ollos de meiga,
cara de mona,
pór n'hei de porche
os meus pendentos,
pór n'hei de pórche
o meu collar,
xa que non queres,
xa que non sabes
adeprenderme
a puntear.

6

Nosa Señora da Barca

ten o tellado de pedra;
ben o pudera ter de ouro
miña Virxe si quixera.

I

¡Cánta xente..., cánta xente
por campiñas e por veigas!
¡Cánta polo mar abaixo
ven camiño da ribeira!
~Qué lanchas tan ben portadas
con aparellos de festa!
~Qué botes tan feituquiños
con tan feituquiñas velas!
Todos cargadiños veñen
de xentiña forasteira
e de rapazas bonitas
cura de tódalas penas.
¡Cántos dengues encarnados!
¡Cántas sintas amarelas!
¡Cántas cofias pranchadiñas

dende lonxe relumbrean
cal si fosen neve pura,
cal froles da primadera!
~Cánta maxesa nos homes!
¡Cánta brancura nas nenas!
I eles semellan gallardos
pinos que os montes ourean,
i elas cogolliños novos
co orballo da mañán fresca.

As de Muros, tan finiñas
que un coidara que se creban,
c'aquelas caras de virxe,
c'aqueles ollos de almendra,
c'aqueles cabelos longos
xuntados en longas trenzas,
c'aqueles cores rousados
cal si a aurora llos puñera,
pois así son de soaves
como a aurora que comenza;

descendentes das airosas
fillas da pagana Grecia,
elas de negro se visten,
delgadiñas e lixeiras,
refaixo e mantelo negro,
zapato e media de seda,
negra chaqueta de raso,
mantilla da mesma peza,
con terciopelo adornado
canto enriba de sí levan ;
fillas de reinas parecen,
griegas estatuas semellan
si a un raio de sol
repousadas se contempran;
ricos panos de Manila,
brancos e cor de sireixa,
crúzanse sobre o seu seio
con pudorosa modestia,
e por antre eles relosen
como brillantes estrelas,

aderesos e collares
de diamantes e de pelras,
pendentes de filigrana
e pechuguiñas de cera.

As de Camariñas visten
cal rapaciñas gaiteras,
saias de vivos cores
polo pescozo da perna,
lucindo o negro zapato
enriba de branca media;
chambras feitas de mil raias
azuladas e bermellas,
con guarnicións que lles caen
sobre a rumbosa cadeira.

Para tocar o pandeiro
non hai coma tales nenas,
que son as camariñanas
feitas de sal e canela.

As de Cé, ¡Virxe do Carme!,

¡qué cariñas tan ben feitas!

Cando están coloradiñas

no ruxe-ruxe da festa,

cada mirar dos seus ollos

fire como cen saetas.

Nin hai mans tan ben cortadas,

tan branquiñas e pequenas

como as que amostran finxindo

que non queren que llas vexan.

Son as de Laxe unhas mozas...

¡Vaia unhas mozas aquélas!

Sólo con velas de lonxe

quítaselles a monteira,

porque son vivas de xenio,

anque son rapazas netas.

Bailadoras... n'hai ningunhas

que con elas se entrometan,

pois por bailar bailarían

no cribo dunha peneira;
mais, en toncando a que recen,
en rezar son as pirmeiras...

Dan ó mundo o que é
dan á igrexa o que é

As de Noia ben se axuntan
cas graciosas rianxeiras,
polos redondos peiños,
polas cabeleiras creehas,
polos morenos lunares
e polas agudas linguas,
que abofé que en todo pican
como si fosen pementa.

Veñen dempóis, recatadas
anque un pouquiño soberbias
por aquilo que elas saben
de antigüedade e nobresa
(pois por acó todos somos

tal coma Dios nos fixera),
as meniñas ben compostas
dunha vila quisquilleira,
que por onde van parece
que van dicindo ¡Canela!
¿Prantamos ou non prantamos
a cantas hai nesta terra?
Mais si prantan ou non prantan
non son eu quen o dixera,
que fora pouca cordura,
que fora farta llanesa.
Baste desir que, xuntiñas
todas na porta da igrexa,
máis bonitas parecían
que un ramiño de asucenas,
máis frescas que unha leituga,
máis sabrosiñas que fresas.

Xa que fosen de Rianxo,
que fosen de Rendodela,

de Camariñas ou Laxe,
de Laxe ou de Pontareas,
todas eran tan bonitas,
todas tan bonitas eran
que o de máis duras entrañas
dera as entrañas por elas...

Por eso se derretían,
cal si foran de manteiga,
diante delas os rapaces,
os rapaciños da festa,
os mariñeiros do mare
que donde á Virxe viñeran
porque a Virxen os salvara
de naufragar na tormenta.

Mais si salvaron no mare
non se salvarán na terra,
mariñeiros, mariñeiros,
que aquí tamén hai tormentas
que afogan corasonciños
sin que lle vallan ofertas,

que oie a Virxe ós que
do mar antre as ondas feras,
mais non oie ós namorados
que de afogarse se alegran.

II

Ramos de froles parece
Muxía a das altas penas
con tanta rosa espallada
naquela branca ribeira,
con tanto caraveliño
que relouse antre as areas,
con tanta xente que corre,
que corre e se sarandea
ó son das gaitas que tocan
e das bombas que reventan,
uns que venden limoadada,
outros augua que refresca,
aquéles dulce resolio
con rosquilliñas de almendra;

os de máis alá sandías
con sabrosas sirigüelas,
mentras tanto que algún cego
ó son de alegre pandeira,
toca un carto de guitarra
para que bailen as nenas.
¡Bendita a Virxe da Barca!
¡Bendita por sempre sea
miña Virxe milagrosa
en quen tantos se recrean!
Todos van por visitala,
todos alí van por vela
na súa barca dourada,
na súa barca pequena,
donde están dous anxeliños,
dous anxeliños que reman.
Alí chegóu milagrosa
nunha embarcasón de pedra.
Alí, porque Dios o quixo,
sempre adoradores teña.

A pedra, bala que bala,
sírvelle de centinela
e mentras dormen os homes
ela adorasón lle presta
con aquel son campanudo
que escoitar lonxe se deixa
e a quen o mar con
humildosos lle contesta.

Cando as campanas repican
e a música retumbea,
cal nun ceo, polas naves
da recollidiña igrexa;
cando os foguetes estalan
nos aires, e voces frescas
polo espazo cas gaitiñas
e cos tambores se mescran,
estonces a pedra bala
tan alegre e tan contenta
que anque un cento de presoas

brinca e salta enriba dela,
coma si fose mociña,
máis que unha pruma lixeira,
alegre como unhas pascuas
salta e rebrinca con elas.

Choven estonces presentes,
choven estonces ofertas
que lle traen os romeiros
en feitiñas carabelas
diante da Virxe bendita,
ós pes da sagrada Reina,
e por eso alí lle cantan
cando se despiden dela:
Nosa Señora da Barca
ten o tellado de pedra
ben o pudera ter de ouro
miña Virxe si quixera.

San Antonio bendito,
dádeme un home,
anque me mate,
anque me esfole.

Meu santo San Antonio,
daime un homiño,
anque o tamaño teña
dun gran de millo.

Daimo, meu santo,
anque os pes teña coxos,
mancos os brazos.

Unha muller sin home...
¡santo bendito!,
é corpiño sin alma,
festa sin trigo,
pau viradoiro

que onda queira que vaia
troncho que troncho.

Mais, en tendo un homiño,
¡Virxe do Carme!,
non hai mundo que chegue
para un folgarse.

Que, zambo ou trencó,
sempre é bo ter un home
para un remedio.

Eu sei dun que cobisa
causa miralo,
lanzaliño de corpo,
roxo e encarnado.

Carniñas de manteiga,
e palabras tan doces
cal mentireiras.

Por el peno de día,

de noite peno,
pensando nos seus ollos
color de ceo;
mais el, xa doito,
de amoriños entende,
de casar pouco.

Facé, meu San Antonio,
que onda min veña
para casar conmigo,
nena solteira
que levo en dote
unha culler de ferro,
catro de boxe,

un irmanciño novo
que xa ten dentes,
unha vaquiña vella
que non dá leite...
;Ai, meu santiño! :

facé que tal suceda

cal volo pido.

San Antonio bendito,

dádeme un home,

anque me mate,

anque me esfole,

que, zambo ou trengo,

sempre é bo ter un home

para un remedio.

14

Acolá enriba

na fresca montaña,

que alegre se crobe

de verde retama,

meniña morena,

de branco vestida,

nubiña parece

no monte perdida,
que xira, que corre,
que torna, que pasa,
que rola e, mainiña,
serena se para.

Xa envolta se mira
na espuma que salta
do chorro que ferve
na rouca cascada.

Xa erguida na punta
de pena sombrisa,
inmóbil cal virxe
de pedra se mira.

A cofia de liño
aos ventos soltada,
as trenzas descoida
que os aires espallan.

Tendídalas puntas
do pano de seda,

as alas dun ánxel
de lonxe semellan
si as brisas da tarde,
xogando con elas,
as moven ca gracia
que un ánxel tivera.
Eu penso, ¡coitado
de min!, que me chaman,
si as vexo bulindo
na verde enramada.
Mas, ¡ai!, que os meus ollos
me engañan traidores,
pois vou e, lixeira,
na niebra se esconde.
Se esconde outras veces
na sombra dos pinos,
e canta escondida
cantares dulciños
que abrasan, que firen
ferida de amor

que teño feitiña
no meu corazón.
¡Qué feita, qué linda,
qué fresca, qué branca
dou Dios á meniña
da verde montaña!
¡Qué hermosa parece
que chore, que xima;
cantando, sorrindo,
disperta, dormida!

¡Ai!, si seu pai
por regalo ma dera,
¡ai!, non sentira
no mundo máis penas.
¡Ai!, que por tela
conmigo por dama,
eu lla vestira,
eu lla calzara.

Adiós, ríos; adiós,
fontes; adiós, regatos pequenos;
adiós, vista dos meus ollos:
non sei cándoo nos veremos.

Miña terra, miña terra,
terra donde me eu criéi,
hortiña que quero tanto
figueiriñas que prantéi,

prados, ríos, arboredas,
pinares que move o vento,
paxariños piadores,
casiña do meu contento,

muíño dos eastañares,
noites craras de luar,
campaniñas trimbadoras

da igrexiña do lugar,

amoriñas das silveiras

que eu lle daba ó meu

camiñiños antre o millo,

¡adiós, para sempre adiós!

¡Adiós, gloria! ¡Adiós, contento!

¡Deixo a casa onde nacín,

deixo a aldea que conoso

por un mundo que non vin!

Deixo amigos por estraños,

deixo a veiga polo mar,

deixo, en fin, canto ben quero...

¡Quén pudiera no o deixar...!

Mais son probe e, ¡mal pecado!,

a miña terra n'é miña,

que hastra lle dan de prestado

a beira por que camiña
ó que nacéu desdichado.

Téñovos, pois, que deixar,
hortiña que tanto améi,
fogueiriña do meu lar,
arboriños que prantéi,
fontiña do cabañar.

Adiós, adiós, que me vou,
herbiñas do camposanto
donde meu pai se enterróu,
herbiñas que biquéi tanto,
terriña que vos criou.

Adiós, Virxe da Asunción,
branca como un serafín:
lévovos no corasón;
pedidelle a Dios por min,
miña Virxe da Asuneión.

Xa se oien lonxe, moi lonxe,
as campanas do Pomar ;
para min, ¡ai!, coitadiño,
nunca máis han de tocar.

Xa se oien lonxe, máis lonxe...
Cada balada é un dolor;
voume soio, sin arrimo...
Miña terra, ¡adiós!, ¡adiós!

¡Adiós tamén, queridiña... !
¡Adiós por sempre quizáis...!
Dígoche este adiós chorando
desde a beiriña do mar.

Non me olvides, queridiña,
si morro de soidás
tantas légoas mar adentro...
¡Miña casiña!, ¡meu lar!

Eu ben vin estar o moucho
enriba daquel penedo.

¡Non che teño medo, moucho;
moucho, non che teño medo!

I

Unha noite, noite negra
como os pesares que eu teño,
noite filla das sombras
alas que estenden os medos;
hora en que cantan os galos,
hora en que xemen os ventos;
en que as meigas bailan, bailan,
xuntas co demo pirmeiro,
arrincando verdes robres,
portas e tellas fendendo,
todas de branco vestidas,

tendíolos brancos pelos
contra quen os cans oubean
agoirando triste enterro;
cando relumbrar se miran
antre os toxales espesos,
cal encendidas candeas
ollos de lobo famento ;
e os ramallaxes dos montes
antre sí murmuxan quedos,
e as follas secas que espallan
os aires da noite inquietos,
en remuíños se xuntan
con longo estremecemento,
indo camiño da igrexa,
soia cos meus pensamentos
cabo da fonte da Virxe,
pretiño do cimiterio,
dempóis de sentir un sopro
que me deixóu sin alento,
eu ben vin estar o moucho

enriba daquel penedo.

II

Arrepuiñadas todas
as carnes se me puñeron,
e os cabelos no curuto
fóronse erguendo dereitos;
gotas de sudor corrían
a fío polo meu peito,
e trembaba eomo tremban
as auguas cando fai vento,
na pía da fonte nova,
que sempre está revertendo.
Aquel moucho alí fincado,
cal si fose o mesmo demo,
fito a fito me miraba
cos seus ollos rapiñeiros,
que coidéi que me roubaban
non máis que de lonxe velos.
De lume me paresían

e que me queimaron penso;
penso que eran tizós roxos
da fogueira dos infernos,
que polas niñas me entraron
hastra o corazón dereitos.
En el remorsos había
de amoriños pecadentos...
¡Ai, quen ten deses amores,
nono pode achar bon sosiego!

Chovía si Dios ten augua,
ventaba en tódolos ventos,
e ensarrapicada toda
a camiñar non me atrevo;
que o moucho, fita que fita,
me aspera naquel penedo;
mais acordéime da Virxe
que sempre conmigo levo;
résolle un Ave-María,
e cobrando novo alento,

como os páxaros do mare,
nadando paso o regueiro,
corro a enriba do valado,
brinco en baixo do portelo,
e dende alí berro estonces
con cantas forzas eu teño:
¡Non che teño medo, moucho;
moucho, non che teño medo!

17

Airiños, airiños aires,
airiños da miña terra;
airiños, airiños aires,
airiños, leváime a ela.

Sin ela vivir non podo,
non podo vivir contenta;
que adonde queira que vaia,
cróbeme unha sombra espesa.

Cróbeme unha espesa nube,
tal preñada de tormentas,
tal de soidás preñada,
que a miña vida envenena.

Leváime, leváime, airiños,
como unha folliña seca,
que seca tamén me puxo
a callentura que queima.

¡Ai!, si non me levás pronto,
airiños da miña terra;
si non me levás, airiños,
quisáis xa non me conesan,
que a frebe que de min
vaime consumindo lenta,
e no meu corazonciño
tamén traidora se ceiba.

Fun noutro tempo encarnada
como a color de sireixa;
son hoxe descolorida
como os cirios das igrexas,

cal si unha meiga chuchona

a miña sangre bebera.

Voume quedando muchiña

como unha rosa que inverna;

voume sin forzas quedando,

voume quedando morena,

cal unha mouraña moura,

filla de moura ralea.

Leváime, leváime, airiños,

leváime a donde me esperan

unha nai que por min chora,

un pai que sin min n'alenta,

un irmán por quen daría

a sangue das miñas venas,

e un amoriño a quen alma

e vida lle prometera.

Si pronto non me levades,

¡ai!, morreréi de tristeza,

soia nunha terra estraña,

donde estraña me alomean,
donde todo canto miro
todo me dice: ¡Estranxeira!

¡Ai, miña probe casiña!
¡Ai, miña vaca bermella!
Años que balás nos montes,
pombas que arrulás nas eiras,
mozos que atruxás bailando,
redobre das castañetas,
xas-co-ras-chás das cunchiñas,
xurre-xurre das pandeiras,
tambor do tamborileiro,
gaitiña, gaita gallega,
xa non me alegrás dicindo:
¡Muiñeira, muiñeira!
¡Ai, quén fora paxariño
de leves alas lixeiras!
¡Ai, con qué prisa voara,
toliña de tan contenta,

para cantar a alborada
nos campos da miña terra!
Agora mesmo partira,
partira como unha frecha,
sin medo ás sombras da noite,
sin medo da noite negra;
e que chovera ou ventara,
e que ventara ou chovera,
voaría e voaría
hastra que alcansase a vela.

Pero non son paxariño
e iréi morrendo de pena,
xa en lágrimas convertida,
xa en sospiriños desfeita.

Doces galleguiños aires,
quitadoiriños de penas,
encantadores das auguas,
amantes das arboredas,
música das verdes canas

do millo das nosas veigas,
alegres compañeiriños,
run-run de tódalas festas,
leváime nas vosas alas
como unha folliña seca.
Non permitás que aquí morra,
airiños da miña terra,
que aínda penso que de morta
hei de sospirar por ela.
Aínda penso, airiños aires,
que dimpóis que morta sea,
e aló polo camposanto
donde enterrada me teñan,
pasés na calada noite
runxindo antre a folla seca,
ou murmuxando medrosos
antre as brancas calaveras;
inda dimpóis de mortiña,
airiños da miña terra,
heivos de berrar: ¡Airiños,

airiños, leváime a ela!

18

AO SR. D. CAMILO ALVAREZ E

Chantre da catedral de Salamanca

I

Roxiña cal sol dourado,
garrida cal fresca rosa,
iba polo monte hermosa
co branco pe descalzado...

Copo de neve pousado,
deslumbrando á luz do día,
tan branco pe parecía.

As longas trenzas caídas,
con quen os ventos xogaban,
ondiñas de ouro formaban
na branca espalda tendidas;

apertadas e bruñidas,
que espigas eran coidara
o que de lonxe as mirara.

Tiñan os cores do mare
os seus olliños dormentes;
máis doces, máis transparentes
naide os poidera encontrare;
naide velos, sin amare
o corasón sin falsía
que por antre eles se vía.

Levaba na frente a ialma,
nos doces labios a risa;
auguiña que o vento enrisa,
pousaba no fondo en calma.

Tal como gallarda palma,
cimbréase con folgura
a delgadiña cintura.

Ó par da brisa temprada
que antre os salgueiros corría,
ela correndo seguía
unha beiriña encantada;
que alí mansa e sosegada
manaba unha fresca fonte
cabo da falda do monte.

II

Franca, pura, sin enganoso,
canta, canta, garruleira,
ó pe da verde silveira
lavando os seus brancos panos.
Ó son dos romores vanos
que nacen ca mañanciña,
lava, lava na fontaña.

Xunto dela, os paxariños
gorgorexan que é un contento;
faielle festiñas o vento

cos seus irmáns os airiños.

Os pastores, coitadiños,
cántanlle o doce a... la... la...
que lingua de amores fala.

Ela honesta está escoitando,
mais con suspiros responde,
que aló garda non sei dónde
saudades de non sei cándo.

Os paniños vai lavando,
e a tendelos se apresura
nun campiño de verdura.

Dempóis, no rego que pasa,
verte unha bágoa serena,
filla da escondida pena
que o seu peitiño traspasa.

Pois que de amores se abrasa
aquela que é fresca rosa,
tan amante como hermosa.

Compañeiras van chegando,
cál máis a máis ben portada;
xarros de louza vidrada
antre os seixos van pousando.
Cai a auguiña mormuxando,
brancas vinchas se levantan,
as meniñas cantan..., cantan.

As estrelas van fuxindo,
a espesa niebra enrarece,
o arboriño que frorece
por antre ela vai saíndo.
O craro sol vai subindo
por riba do firmamento,
limpo, garrulo e contento.

Arredor todo arrescende
a olido de primadera,
i aló na azulada esfera

fogax de gloria se encende;
mais a meniña n'atende
si non ao dor, ¡mal pecado!,
que ten no peito encravado.

Danlle estrañeza os cantares,
danlle de chorar deseios,
i, os ollos de bágoas cheios,
pensa nos nativos lares.
Que n'hai máis tristes pesares,
máis negra malencolía
que a que entre estraños se

Paxariños, verde prado,
branca lúa e sol ardente,
todo consolo é impotente
en mal tan desconsolado;
todo contento é trubado
pola peniña sin fondo
que hai no corasón abondo.

Por eso a meniña hermosa,
foxe da alegre fontaña,
tal como triste ovelliña
que trema de dor queixosa.
Vai sentida, vai chorosa,
mentras lle cantan con saña:
;Da montaña!, ;da montaña!

I ela, que de tal se
ferida no que máis sinte,
que a maltraten non consinte,
i así lles contesta huraña:
- Anque che son da montaña,
anque che son montañaesa,
anque che son, non me pesa.

Pasa, río, pasa, río,
co teu maino rebulir;
pasa, pasa antre as froliñas
color de ouro e de marfil,
a quen cos teus doces labios
tan doces cousas lle dis.
Pasa, pasa, mais non vexan
que te vas ao mar sin
porque estonces, ¡ai, probiñas,
cánto ehoraran por ti!
¡Si souperas qué estrañesa,
si souperas qué sufrir
desque del vivo apartada
o meu corasón sentíu!
Tal me acoden as soidades,
tal me queren afrixir,
que inda máis feras me afogan,
si as quero botar de min.

¡Ai, qué fora das froliñas
véndote lonxe de sí
ir pola verde ribeira,
da ribeira do Carril!

Pasa, pasa caladiño,
co teu manso rebulir,
camiño do mar salado,
camiño do mar sin fin;
e leva estas lagrimiñas,
si has de chegar por alí,
pretiño dos meus amores,
pretiño do meu vivir.

¡Ai, quén lagrimiña fora
pra ir, meu ben, unda ti...!

¡Quén fixera un camiño
para pasar, ai de min!

Si o mar tivera barandas,
fórate ver ao Brasil;

mais o mar non ten barandas,
amor meu, ¿por dónde hei de

20

Ora, meu meniño, ora,
¿quén vos ha de dar a
si túa nai vai no muíño,
e teu pai na leña seca?

Eu cha dera, miña xoia,
con mil amores cha dera,
hastra rebotar, meu santo,
hastra que máis non quixeras,
hastra verte dormidiño
con esa boca tan feita,
sorrindo todo fartiño,
eal ubre de vaca cheia.

Mais ¡ai, qué noite che agarda!

Mais ¡ai, qué noite che espera!

Que anque dúas fontes teño,
estas fontañas non deitan.

Ora, meu meniño, ora,
¡eánto chorarás por ela!

Sin ter con qué te acalente,
sin ter con qué te adormesa,
que soio, soio quedaches
como unha ovelliña enferma,
tremando, malpocadiño,
como as ovelliñas treman.

Sin cobirtor que te cruba
nunhas palliñas te deitan
e neve e chuvia en ti
por antre as fendidas tellas.

E silba o vento que pasa
polas mal xuntadas pedras,
e cal coitelo afilado
no teu corpiño se ceiba.

¡Ai!, cando veña túa nai,

¡ai!, cando che a túa nai
cál te topará, meniño,
frío como a neve mesma,
para chorar sin alento,
rosiña que os ventos creban...!
¡Ai, máis valera, meniño,
que quen te dou non te
Que os fillos dos probes nacen,
nacen para tales penas.

Así se espicaba Rosa
no medio da noite negra,
ó pe dunha negra porta,
toda de lañas cuberta.

Mentras tanto murmuxaban
por antre a robreda espesa
do río as revoltas ágoas
e os berridos da tormenta.
Todo era sombras no ceo,
todo era loito na terra,

e parece que a Compañía
bailaba antre as arboredas
cas chuchonas enemigas,
e cas estricadas meigas.

En tanto un choro soave
sentir no espaso se deixa,
tal como gaita tocada
nunha alborada serena;
tal como lexana fruta
cando o sol no mar se
cuio son nos trai o vento
cos cheiriños da ribeira.

No meio da chouza escura
que triste Rosa contempra,
unha luz branca se mira
como aurora que comensa.
Olido de frescas rosas
os aires da noite incensan,

cal si todas se xuntaran
as froles da primadera.
Soan cantares estraños,
soan músicas que alegran;
músicas son e cantares
nunca sentidos na terra;
por eso, pasmada, Rosa
pouquiño a pouco se achega
e por unha regandixa
postrada no chan axexa.

Nunca humanos ollos viron
o que veu estonces ela,
que si non morréu estonces
foi porque Dios n'o quixera:
de resplandecente gloria
raios de amor se refrexan
do abandonado meniño,
sobre a dourada cabeza;
e porque esté máis contento,

e porque máis se entreteña,
cabe os seus peíños crecen
frescos ramos de azuzenas.
Xa non dorme en probe cuna,
que outro berce lle fixeran
cas alas os anxeliños
e co seu lume as estrelas.
Nubes de color de rosa
fanlle branda cabeceira,
sírvelle de cobertura
un raio de luna cheia,
i a Virxen santa, vestida
con vestido de inocencia,
porque de fame non morra
e fartiño se adormesa,
dálle maná do seu peito
con que os seus labios refresca.

Mentras o mundo esistise,
Rosa mirando estivera,

con tanta gloria encantada,
con tanta dicha suspensa.
Mais unha voz lonxe se oíe
por antre os olmos da veiga,
que cantando amorosiña
se esprica desta maneira:
- Ora, meu meniño, ora,
logo che daréi a teta;
ora, meu meniño, ora,
xa non chorarás por ela.

Esto cantaron. En tanto,
coa Virxe desapareceran
os anxeliños, deixando
en derredor noite espesa.
Xa se sinten as pasadas
por xunto da corredeira;
xa saltaron o portelo,
xa cerraron a cancela...
A probe nai corre, corre,

que o seu filliño lle espera;
mais, cando chega, dormido
o seu filliño contempra.

Dille estonces, mentras tanto
que en bicalo se recrea:

- Miña xoia, miña xoia,
miña prenda, miña prenda,
¿qué fora de ti, meu santo,
si naiciña non tiveras?
¿Quén, meu fillo, te limpara;
quén a mantensa che dera?

- O que mantén ás formigas
e ós paxariños sustenta.

Dixo Rosa, i escondéuse
por antre a nebrina espesa.

Non che digo nada...

Pero ¡vaia!

I

Pasan naquesta vida
cousiñas tan estrañas,
tan raros feitos vense
neste mundo de trampa;
tantos milagres vellos,
tan novas insinanzas,
e tan revoltosos allos
con nome de ensaladas,
que non che digo nada...

Pero ¡vaia!

Meniña ben vestida,
meniña ben calzada,
que ten roupa de cote,
que ten roupa de garda;

meniña que ben folga,
meniña que anda maja,
i é probe, malpecado,
como unha triste araña,
non che digo nada...

Pero ¡vaia!

Véxote aló antre os millos,
véxote aló nas brañas,
xa no pinar espeso,
xa na beiriña mansa
do río que correndo
vai antre as verdes canas,
e xuras que estás soia,
que naide te acompaña...

Non che digo nada...

Pero ¡vaia!

Casada casadiña,
que gustas ser falada,

que bailas cas solteiras
nas festas e ruadas,
que tes na boca a risa
e que cos ollos falas,
e que ao falar con eles
parece que che saltan,
non che digo nada...

Pero ¡vaia!

Cando mirar te miro,
tan limpa e tan peinada,
loitar cos rapaciños
hastra que en ti se fartan,
e ves dimpóis xurando
que eres muller sin chata,
e dis que as máis non
contigo comparanza,
non che digo nada...

Pero ¡vaia!

E ti, roxa roxiña,
modesta e recatada
que falas tan mainiño,
que tan mainiño andas,
que ós pes dos homes miras
para non verlle a cara,
e fas que non entendes
cando de amor che falan,
non che digo nada...

Pero ¡vaia!

Vas pola mañanciña
a misa cas beatas;
dempóis... (por qué, ti o sabes)
de xunta delas largas;
e si na corredeira,
xunto da verde parra,
non sei con qué xentiña,
páraste ou non te paras,
non che digo nada...

Pero ¡vaia!

E ti, rapás garrido,
de tan melosas falas,
tan majo de monteira,
tan rico de polainas,
tan fino de calzado
como de mans fidalgas,
cando me dis que gustas
de traballar na braña,
non che digo nada...

Pero ¡vaia!

Ti falarás de amores
cousiñas ben faladas;
ti loitarás cas nenas
como ningún loitara;
ti beberás do mosto
hastra quedar sin fala;
pero cos teus sudores

mollar a terra ingrata...

Non che digo nada...

Pero ¡vaia!

Mais tantas cousas vexo

que me parecen trampa;

tanto sol entre nubes,

e tan revoltas auguas

que asemellarse intentan

a unha fontaña crara,

que por non perder tempo

donde non quito racha,

non che digo nada...

Pero ¡vaia!

II

Pasan naquesta vida

cousiñas tan estrañas,

tan raros feitos vense

neste mundo de trampa ;

tantos milagres vellos,
tan novas insinanzas,
e tan revoltos allos
con nome de ensaladas,
que non che digo nada...
Pero ¡vaia!

E que algo deprendera,
triste de min coidaba;
e que a esperencia neta
ninguén me iba en puxanza
por ter na fronte enrugas
e tener caniñas brancas,
cando hai hoxe uns mociños
mesmo dende que maman,
que non che digo nada...
Pero ¡vaia!

Xa non che val, Farruco,
que vivas en compañía

dos anos pensadores
nin da esperencia calva,
nin que ollo alerta vivas
como a cordura manda;
que donde menos penses
tamaña lebre salta
que non che digo nada...
Pero ¡vaia!

Xa sendo noite oscura
dinche que é noite crara;
xa estando o mar sereno
che din que fai borrasca;
e tanto te confunden
e tanto te acobardan,
que anque falar quixeras
tal coma Dios che manda,
non che digo nada...
Pero ¡vaia!

Si eres francés, meu vello,
si eres da lonxe Australia,
si aló do sol baixaches
ou das estrelas pálidas,
con seria gravidade
quisáis che preguntaran,
e ti, pasmado todo,
calado mormuraras:
Non che digo nada...
Pero ¡vaia!

Por eso, meu velliño,
si de estudar non tratas
a ciencia destes tempos,
que é como el augua crara,
anque ca parromeira
tamén ten comparanza,
que nesto a ciencia estriba,
i en ter distintas caras,
non che digo nada...

Pero ¡vaia!

Sin entender un ele,
verás qué ben se amañan
honrados e sin honra,
rameiras e beatas;
verás cómo se axuntan,
verás cómo se tratan,
mentras que ti marmuras
ca lingua dunha coarta.
Non che digo nada...

Pero ¡vaia!

Verás cor de sireixa
quen foi cor de esmeralda,
i aqueles tan azúes
que sangue azul manaban,
manar sangue bermella
pola moderna usanza;
i esto con tal chistura

e con fachenda tanta,
que non che digo nada...
Pero ¡vaia!

Verás qué revolturas,
qué ricas contradanzas,
qué gaitas con salterio,
qué pífanos con arpas,
qué dengues encarnados
con mantilliñas brancas,
chapurra que chapurra
en confusión tan várea,
que non che digo nada...
Pero ¡vaia!

Ti pensarás que a questo
é todo unha antroidada;
que aquí un levita sobra
i unha chaqueta falta;
que alí se comen lebres

en vez de calabazas,
e tocan frautas donde
deben tocar campanas...
Máis non che digo nada...
Pero ¡vaia!

Deprende, meu velliño,
a cencia ben amada,
que saibamente insina
tan rica misturanza,
si queres ser sabido
en cousas tan estrañas,
pois antre tantas novas
as costumiñas rancias...
Non che digo nada...
Pero ¡vaia!

22

Mais ó que ben quixo un

si a querer ten afición,
sempre lle queda unha mágoa
dentro do seu corasón.

I

Aló nas tardes serenas,
aló nas tardes caladas,

fanse máis duras as penas
que nas brandas alboradas.

Aló nas tardes sombrisas,
aló nas tardes escuras,
fanse máis cortas as risas,
máis negras as desventuras.

Que non hai sera tranquila
para quen remorosos garda,
e máis presto se aniquila
canto máis á noite agarda.

II

Eu ben sei destes secretos
que se esconden nas entrañas,
que rebolen sempre inquietos
baixo mil formas estrañas.

Eu ben sei destes tormentos

que consomen e devoran,
dos que fan xemer os ventos,
dos que morden cando choran.

I anque ora sorrindo canto,
unque ora canto con brío,
tanto choréi, choréi tanto
como as auguiñas dun río.

Tiven en pasados días
fondas penas e pesares,
e choréi bágoas tan frías
como as aguiñas dos mares.

Tiven tan fondos amores
e tan fondas amarguras,
que eran fonte de dolores
nacida entre penas duras.

Ora río, ora contento
vou polas eiras cantando,
vendo de onda ven o vento
cando vou levar o gando.

Ora con grande sosiego
durmo na beira das fontes,
durmo na beira dos regos,
durmo na punta dos montes.

Mais ó que ben quixo un
si a querer ten afición,
sempre lle queda unha mágoa
dentro do seu corasón.

23

Castellana de Castilla,
tan bonita e tan fidalga,

mais a quen para ser fera
ca procedencia lle abasta.
Desíme, miña señora,
xa que os mostrás tan ingrata,
si o meu rendimento homilde
bascas de enoxo vos causa,
pois cando onda vos me achego
cuspís con ardentes ansias
i ese mirar de pombiña
volvés en fosca mirada,
tornando en sombrisa noite
o día que en sol se
En vano intento, señora,
saber por qué me maltrata
dama dun alma tan nobre,
aunque soberba por fama,
pois n'é motivo a desprezo
sintirse tan ben amada,
que as mesmas pedras, señora,
dun bon querer se folgaran.

Din que na nobre Castilla
así ós gallegos se trata;
mais debe saber Castilla,
que de tan grande se alaba,
que sempre a soberbia torpe
foi filla de almas bastardas;
e sendo vós tan sabida,
nunca de vólo pensara,
que de tan alto baixando
vos emporcases na lama;
nin que chamándovos nobre,
tanta nobreza enfousaras
imitando ós que vaidosos
no que está débil se ensañan.
Pero máis val que enmudesa,
pois tes condición de ingrata;
que predicar en deserto
da miña terra n'é usanza.
Si fun curpabre en querer os
coma ningún vos amara,

por ser de terra gallega
e serdes vós castellana,
en paz, señora, vos deixo
ca vosa soberba gracia,
e voume á Galicia hermosa
donde en xuntanza me agardan
o que non tendes, señora,
i o que en Castilla n'achara:
campiños de lindas rosas,
fontiñas de frescas auguas,
sombra na beira dos ríos,
sol nas alegres montañas,
caras que nacen sorrindo
e que sorrindo vos aman,
e que inda mesmo morrendo
en sonriñas se bañan.
Alí, señora, contento
cantando o doce ala lala,
baixo a figueira frondosa,
en baixo da verde parra,

c'aquelas frescas meniñas
que mel dos seus labios manan,
cando en falar amoroso
meigo nos din en voz maina
con tódalas de Castilla
nobrisimas castellanas
olvidaréivos sin pena,
anque sos vós tan fidalga.
Que aló saben ser altivas,
pero non saben ser vanas,
i é fácil con doces tomas
olvidar tomas amargas.
Déchesmas vós, mi señora,
con despreso envenenadas,
inda con fero máis fero
que pelica de laranxa;
mais teño porque me pase
aquel sarrapio que escalda,
teño unha dama nos Portos,
outra no Ribeiro de Avia;

si a dos Portos é bonita,
a do Ribeira lle gana.

24

Queridiña dos meus ollos,
saberás como estou vivo
nesta vila donde adoito
dende que cheguín de Xinzo.
Saberás como a Dios gracias
i ó escapulario bendito
non afogamos no mare
como coidaba Xacinto
que é tan valente, abofellas,
como os alentos dun pito.
Saberás como dempóis
me puñeron moi vestido
con roupa azul e amarela
cal andan tódolos quintos,
e logo todos xuntados,

inda máis de vintecinco,
nos paseamos polas calles,
que era mesmo un adimiro
de tan majos como ibamos,
de tan brancos e tan limpos.

¡Si me viras, querida,
cal outras que eu sei me
Cada ollada me botaban
xa de través, xa de fito...

l eran meniñas graciosas
con moita salsa no pico,
mais ningunha deste peito
poido arrincarme un suspiro,
que o teu retrato alí estaba
rabuñando paseniño,
que anque de onda ti partín,
prendiña que tanto estimo,
non vin soio, miña xoia,
que ti viñeche comigo.

¡Si souperas cánto peno,
si souperas cál me afixo
cando me acordo nas noites
daqueles teus cantariños...!
Ora en ti penso desperto,
ora en ti penso durmindo,
e sempre en ti estóu pensando
coma si foses feitiso.
Seique meigallo me deche
na festa do San Martiño,
amasado cos teus dedos
nunha bola de pan trigo.
Mais non o sinto por eso,
que anque me deras martirio,
por vir de ti, queridiña,
como un año recibírao.

Nada me distrái, Rosina,
da pena que por ti sinto;
de día como de noite

este meu corazonciho
contigo decote fala,
porque eu falar ben o sinto,
un falar tan amoroso
que me estremeso de oílo.
¡Ai!, qué estrañeza me causa
e soidás e martirio,
pois así cal el che fala,
quixera falar contigo,
cal outros tempos dichosos,
dos nosos amores finos.

¡Cántas veces nos xuramos,
cando lavabas no río
ó pe dun alto salgueiro,
antre risas e sospiros,
xa nunca máis separarnos,
xa nunca máis desunirnos!
Mais aqueles xuramentos,
tal como rosas de espiño,

lixiriños se espallaron
a un sopro dos ventos fríos.
Ora, co mar de por medio,
adiós, amantes cariños!
Nin ti me ves, nin te
aló na beira do río,
naquelas crariñas noites
de folga polos domingos.
As amoriñas maduran
nas silveiras dos camiños,
nasen as froriñas brancas
por antre as canas do millo,
o río pasa que pasa,
cantan nas ponlas os xílgaros,
todo está verde e frondoso,
todo está fresco e frorido;
sólo nós, Rosa, faltamos
naqueles verdes campiños.

Rosiña, dáme un consolo

para este dolor que eu sinto.

¡Ai, que os recordos me matan!

¡Ai, que acabarán comigo!

Di si inda me queres moito,

mándamo a decir pretiño;

dime si gárdalo pano

que cbe din por San Benito,

que o merquéi na quinta feira

por doce cartos e pico.

Dime tamén si deprendes

pola cartilla de Cristus

a ler como me ofreceches

para ler os meus escritos,

que en sabendo algunhas letras

dempóis irás traducindo.

Eu xa lle perdín o medo

a escribiduras e libros

pois fago uns palotes netos

de que eu mesmo me adimiro,

tan grandes como fungueiros

e máis gordos, si non minto.

Adiós, espresiós che mando
polo burro de Camilo,
que non sei cál che dirá
estas cousas que lle esprico ;
mais sabe, miña Rosiña,
Rosiña de doce olido,
que si ti xa ler souperas
os palotes que eu escribo,
escribírache unha carta
nas alas dun paxariño.

25

A Roberto Robert, redactore da Discusión,

I

Aló no currunchiño máis hermoso

que a luz do sol na
veiga frorida e prado deleitoso
que aos campiños do Edén se
aló onde o Sar soberbo e
parece que se dorme ou que
(tan maino corre antre a robreda
ali nacéu Vidal o sin ventura.

II

¡Qué reposo! ¡Qué luz...! ¡Qué garruleiro
brando cantar dos váreos paxariños
cando ó salir do sol polo
douraba fontes, lagos e campiños!
¡Qué libre respirar...! ¡qué placenteiro
ir e vir dos cabirtos xuntadiños!
¡Qué frescas, qué polidas, qué galanas
iban co gando as feitas aldeanas!

III

Nunca o rumor do mundo corrompido,
nunca da louca sociedade as vaidades,
nin brillo dos honores fementido
foran trubar tan doses soledades.

Ceo azul, sol de amor, campo
santa paz sin remorso nin saudades,
horas que van mainiñas camiñando: t
al alí tempo e vida iban

IV

~Cómo o ventío da mañán pirmeiro
no seio das rosiñas se dormía,
e cál dempóis toliño e rebuldeiro
polo espazo inmensísimo subía,
e volvendo a baixar murmuradeiro
por enriba das chouzas rebulía,
nas aliñas levando o fumo leve
que en trubias ondas a subir

V

¡E cómo ó mediodía, fasta o
brisas, aires, pradiños e arborado
pousaban calorosos e sin brio
cal viaxeiro sedento e fatigado;
e cómo da serán o alento
de arrulos misteriosos impregnado,
con pasiño lixeiro se achegaba
i aire, río e floriñas axitaba!

VI

Pasiño a paso a traballada xente
dos campos ás chousiñas se volvía,
mentras no lar o pote sarpullente
cas ricas berzas a cachón fervía.
As fabas i as balocas xuntamente
co touciño sabroso nel se vía
en compañía amigable e farturenta

que alegre, que convida e que

VII

Dempóis da frugal cea, ó cariñoso
resplendor do luar claro e soave
iban gozar ó enxido de reposo
co abó, que a longa historia
O rosario da Virxe proveitoso
logo rezaban con asento grave,
i alma e corpo tranquilo se
esperando o folgor do novo día.

VIII

Todo era paz e amor i
todo era craro azul no firmamento,
nin houbo alí a soberba que
nin vano goce, nin fatal tormento,
nin louco rebuldar, nin fonda pena,

nin baixo aborrecido pensamento,
vidiña tan risoña atormentaba,
pois dose e mainamente se folgaba.

IX

Naide naquel lugar probe se vira,
que uns ben i outros non
i un que afroxa de máis
fóranse acomodando e repartindo.
Ningún da negra fame a man
o seu peito fortísimo oprimindo,
nomáis que a desdichada criatura
que se chamóu Vidal o sin

X

Orfo ende que nacera, a sorte
déralle por herencia o desconsolo,
coa negra soledá, que ó probe

naide na terra se topóu tan
de canto en polvo terrenal se
inda correndo un polo i outro
que era probe e dorido antre
e afrixido antre os tristes afrixidos.

XI

Tiña por casa un cortelliño escuro,
tiña por leito o chan humedecido,
por cubirtor a neve e vento
que entraba polas fendas arresido.

Tiña o sustento escaso e mal
que dan de porta en porta
que así lle din con bulra
ó que por probe neste mundo

XII

En jamás o infeliz decir poidera

¡Esto que teño é meu!, que
n'inda, por conceder, lle concedera
un pouco de querer ou de
nin un pouco de amor, que
pobreza, e soledade e desventura,
groria, dicha e querer correndo pasan
i a entradiña da porta non

XIII

Sempre por dicha pra Vidal había
caldo e máis pan n'algún lariño
i a máis a caridá non
que fora un mal matarlle outro
Que si a cousas mellores se
i outro váreo comer i outro
traballo lle custara a bon seguro
comer dempóis berciñas e pan duro.

XIV

Tal conta a xente corda se
con parsimonia concensuda e grave,
e refráns sabios con afán buscaba
dos que din Nunca des do
I o compango Vidal nunca probaba,
porque era a sobriedá santa e
según a xente de poder decía,
anque ela ben folgaba e ben

XV

Cando dos porcos a matanza vira,
¡qué amabre chamuscar nas limpas eiras
ó despertar da fresca mañanciña...!
¡Qué alegre fumo antre olmos e
olendo a cocho polos aires viña!
;Qué arremangar das nenas mondongueiras!
¡Qué ir e vir dende o
I aló no lar, ¡qué fogo!

¡qué rica e que ben feita

XVI

Fígado con cebola ben frixida
i unha folliña de laurel cheirosa,
que inda a un morto ben
de tan rica, tan tenra e
Raxo en sorsa cun cheiro que
i a sangue das morcillas sustanciosa
en fregada caldeira rebotando,
a que fagan morcillas convidando.

XVII

Cuadro tan agradabre e farturento
por toda a vecindá se repetía
con garular, e risa, e gran
que suceso tan grande o requería.
Mais, por que lle sirvise de

ólo na chouza de Vidal n'había
nin porco, nin mondongo, nin fartura,
que era todo nubrado e desventura.

XVIII

Nas frías pedras do seu lar
tan váreo movemento contempaba
de negra soledade acompañado:
naide á festa do porco o
Que era probe Vidal i era
i a presenza dun probe alí
por eso antre suspiros repitía:
¡Ai, quén fora riquiño un soio

XIX

Tales eran decote os seus deseos,
mais nunca, ¡triste sorte!, se cumprían;
e todos, todos de miseria cheos,

anos tras anos sin cesar corrían.

Xa era vello Vidal, i os
de tan negro sufrir non se
que inda o porco Vidal nunca
nin naide a tal festiña o

XX

Tal como era costume, a rica
veciños con veciños se trocaban
(inda hoxe esta costume se renova),
mais a Vidal veciño non chamaban,
que fora indina mesturanza boba
ir a dar donde daiva non
e por eso Vidal, probe coitado,
nunca catóu morcilla o desdichado.

XXI

Mas, ¡ai, pícaro mundo!, ¡mundo alevel!,

¿,quén de teus pasos e revoltas
¿Quén afirmar empávedo se atreve
que non se pode a noite
¿Quén en tempo tan rápido e
ós conocidos de Vidal diría
que aquela triste homilde criatura
iba nadar en ondas de ventura?

XXII

¡l así pasóu...! Que Aquel que
aló da inmensa e trasparente esfera
donde cos astros sentellantes xira,
misericordia de Vidal tivera,
o torpe olvido dos podentes vira
i a pena de Vidal compadecera,
e co seu brazo misterioso e
trocóu dun sopro a temeraria sorte.

XXIII

Tal polas portas de Vidal entrara
como en campo sedento farto río,
aló de Cais harencia que envidiara
o máis encopetado señorío.

Ucha de ouro ós seus ollos
dándolle desvareo, e risa, e frío,
sendo tamaña a dicha que sentía,
que o corasón con ela non

XXIV

Dempóis choróu, sorréu, bicóu a terra
inda polo seu pranto humedecida,
e canta dicha a humanidade encerra
vertéuse do seu peito escandecida.

Logo, volvendo en sí, casi se
de ver ventura tan sin par
e postrado ante Dios fervente ora
i o seu misterio portentoso adora.

XXV

Cumprido este deber, Vidal, reposto
de sorpresa tan grave e pramenteira,
ponse limpio, amañado e ben composto,
coa graciña de Dios por compañeira.

Cál se adimira de o mirar

cál lle di que é galán

i, anque calvo quedóu como San
dinlle que ten risado pelo negro.

XXVI

Chámalle aquél amigo, ¡cousa rara!,

que antes ¡Vidal! con sorna lle

i outro lle volve pracenteiro a

que nantronte o carís lle retorsía.

Tal minina de velo se trubara,

tal outra xunta del se revolvía,

e seica non faltóu quen lle
que feito como un santo se

XXVII

Que é triste o rostro da
que entre ximidos e dolores nace,
i hastra a hermosura ven cando
co seu mirar risoño nos compace;
presta o diñeiro encanto e gentilesa,
i un Dios o mesmo demo
si tomando figura de banqueiro
remexese diñeiro e máis diñeiro.

XXVIII

Estos misterios son... eu me confundo
i en vano os espricar me
pero Vidal, íilósofo profundo,
que, anque xamáis nos libros deprendera,

a conta propia deprendéu no mundo,
non de mudansa tal se sorprendera,
que aló no seu caletre a
cando en ser rico con afán

XXIX

Por eso recibéu con cortesía
recrebos, agasaxo e cumprimento,
que un tras outro homildoso lle
escoria vil do humano sentimento.
El a baixesa deles comprendía,
i anque vano nin torpe pensamento
contra xentiñas tales meditaba, f
orte e seria lisión darlles pensaba.

XXX

Unha mañán a un santo e
un quiño lle mercóu, ¡soberbo quiño!,

tan níveo, tan plantado e tan
cal nunca o vira tal ningún
Era curto de perna, o lombo
do rabo hastra a cabeza redondiño,
i o coiro tan graxento relusía
que mesmo de manteiga paresía.

XXXI

;Alabado sea Dios! ; ¡Dios cho
~San Antonio cho garde!; así escramaban
mentras que o cocho a paso
i o seu dono Vidal serios
A falarlle a Vidal cada un
que ó porco xa mortiño contempraban
e n'era de perder tan bon
polas mans de Vidal morto e

XXXII

Logo o berrido do infeliz pasente
que sofre co coitelo morte dura
fender os aires no lugar se
pouco a pouco a gorxiña queda
o suspiro postrer soa estredente,
a sangue corre, o matachín xa
e naquel grave e quírtico momento
é o porco vida e mundo

XXXIII

O difunto alí está repantrigado,
cunha cebola na antraberta boca
(que inda parés que a come
pero non o chorés que a
dormir sono tan triste descuidado,
pois as iras do inferno non
nin groria ten nin porgatorio ardente;
el dormirá insensible eternamente.

XXXIV

Non cabe en sí Vidal de
o cheiriño do porco lle enlouquece,
que antre os porcos nacidos é
aquele que ante seus ollos aparece.
Certa satisfacción, certo contento
no rostro dos presentes resplandece,
que mesmo quer decii en linguax
¡Este sí que che é un

XXXV

Mais co cocho Vidal soio se
mentras que a xente aturrullada mira...
Cál se pasma, cál bufa, cál
que nunca tal naquel lugar se
cál outro lle xurando eterna guerra,
das voltas que dá o mundo
pois que nunca en xamáis nengún

Ile batera ca porta no fuciño.

XXXVI

Era aquél un rifar desesperado,
pero Vidal o xordo se facía;
a noite enteira se pasóu cerrado,
i ó arbor primeiro do seguinte
cun varal de morcillas ben cargado,
que a pouco de cargado se
aparecéu lavado e reverendo,
a todos co seu porte sorprendendo.

XXXVII

El direitiño ó seu facer marchaba
con paso despacioso camiñando,
e un sorrir nos seus labios
que antroido iba decindo ou contrabando.
Dempóis, con voz que ás xentes

foise de porta en porta preguntando:

- ¿Déronlle aquí morcillas a Vidal?

- ¡¡¡Aquí non!!! - ~Pois adiante

XXXVIII

Así as chousas corréu unha por

i o varal inteiriño inda se

que un triste sí non respondéu

de cantas en redondo requería.

Ríndose en tanto a falsa de

con sonsa voz de bulra repetía:

- ¿Déronlle aquí morcillas a Vidal?

- ¡¡¡Aquí non!!! - ¡Pois

XXXIX

Vidal morréu, i o tempo foi

braso que os duros mármorees arrasa,

antre helados escombros enterrando

do bon Vidal a solitaria casa;
mais sempre esta historiña foi quedando;
inda hoxe mesmo por proverbio pasa,
e cando o nome de Vidal
muda sole quedar máis dunha boca.

26

- Meniña, ti a máis hermosa
que a luz do sol alumbrara;
ti a estrela da mañanciña
que en puras tintas se baña;
ti a frol das froridas cumbres,
ti a ninfa das frescas auguas,
ti como folla do lirio
branca, pura e contristada.
¿Quén eres, fada sin nome
de tan dormentes miradas,
de tan dorida sonrisa,
de feituraña tan cándida?

¿Quisáis de muller naceches
sendo tan limpa e tan casta?
¿Quisáis das brisas da tarde,
quisáis das brétemas vagas,
das burbulliñas dun río,
quisáis dunha nube branca?
¿Ou as espumas do mare
a un raio de sol xuntadas
pousáronte ó ser da aurora
nunha cunchiña de nacra?
Mais, de onde queira que seas,
tristísima pasionaria,
por ti sinto un amor puro
que pouco a pouco me mata.
Por ti, de noite e de
cal vaga sombra encantada,
preto do teu vivir ximo,
ximo cos ventos que pasan
facendo vibrar sonoras
sentidas cordas dun arpa,

que con ecos tembradores
dos meus amores che falan.
Mais dime: ¿por qué estás muda?
Di por qué estás solitaria,
di por qué vives nos montes
cos paxariños que cantan,
mentras ti choras e choras
ó pe dun olmo sentada,
toda de loito cuberta,
toda cuberta de lágrimas.

- Déixame vivir nos montes,
déixame estar solitaria,
déixame cos paxariños
que en derredor de min cantan.
Déixame vestir de loito,
cuberta por tristes bágoas,
i eco de homes non escoite
nin son de armoniosas arpas,
que eses sons de amor á

rompen as miñas entranas.

¡Si deles, galán, por sorte,

doce consolo arrancarás

para un dor que non ten

para un mal que non se

¡Si ó seu vibrar sonoro

as tombas se levantarán

i o polvo que nelas mora

volto a vivir se axitara...!

Mais, cala, galán... ; non toques

as soaves cordas dun arpa

que nin dá vida ós que

ni as tristes tombas levanta.

Cala, galán, cos cantares

que con pasión de amor cantas,

que os meus amores morreron

i aló antre tombas me agardan.

Para min morréu a dicha,

morréu tamén a esperanza,

cubréllese o seu de tristura

i a terra de ásperas prantas.
Déixame vivir nos montes,
déixame estar solitaria,
déixame vestir de loito,
cuberta de amargas lágrimas.
Que a rula que viudóu,
xuróu de non ser casada,
nin pousar en ramo verde
nin beber da iaugua crara.

27

I

¿Qué ten o mozo?
¡Ai!, ¿qué terá?
Ponme agora unha cara de inverno,
despóis na fiada, ¡sonrisas de tal!
Quer que baile con el no
i aló pola vila nin fala
¿Qué ten o mozo?
Pois... ¿qué terá?

Unhas veces, canciño de cego,
por onde eu andare seguíndome vai;
nin hai sitio donde eu non
un Bras con cirolas i os
¡Ai, qué mociño!
¡Ai, qué rapaz!

Noutro instante, ¡mira que fachenda! :
atruxos que asombran ó mesmo lugar.
¡¡¡Brrr!!!, parece que pasa soberbo,
mandando nos homes su real maxestá.
Mociño, ¿es tolo?
¡Ai!, ¿si o serás?

Eu non podo entender, meu amore,
qué airiños te levan, qué airinos
nin tampouco cál xeito te cadra,
tratándose, mozo, do teu namorar.
¡Ai! ¡Dios me libre

de ti, bon Bras!

Que no meu entender te acomparo

ó mesiño de Marzo marzal:

pola mañán, cariña de rosas,

pola tarde, cara de can.

¡Mala xuntanza

facemos! ¡¡Ai!!

II

¿Qué di a meiguiña,

qué di a traidora?

Corazón que enloitado te crubes

con negros despregos que a falsa

¿por qué vives sufrindo por ela?, ¿

por qué, namorado, de pena saloucas?

Si ela é bonita,

ela é traidora.

Di, con mengua de min, que

qué airiños me viran, veleta mal
Que cho digan, rapaza, os teus
que agora me chaman, dempóis me
Que anque es bonita,
eres traidora.

Si unhas veces amante che falo,
e si outras renego de ti...,
¿cáles auguas repousan serenas,
si o vento que as manda
E ti ben sabes
que es revoltosa.

Son canciño de cego en quererte...:
tal bulra merece quen ama sin
pois cos zocos na man ou
ás portas do inferno seguíndote fora.
Tal estou tolo
tal es grasiosa.

¡Que de Marzo marzal teño a
Quisáis que así sea, mais ti,
tamén es cal raiola de marzo,
que agora descrube, que agora se
Iguales semos,
nena fermosa.

28

Castellanos de Castilla,
tratade ben ós gallegos;
cando van, van como rosas;
cando vén, vén como negros.

- Cando foi, iba sorrindo;
cando veu, viña morrendo;
a luciña dos meus ollos,
o amantiño do meu peito.

Aquél máis que neve branco,

aquél de dosuras cheio,
aquél por quen eu vivía
e sin quen vivir non quero.

Foi a Castilla por pan,
e saramagos lle deron;
déronlle fel por bebida,
peniñas por alimento.

Déronlle, en fin, canto amargo
ten a vida no seu seo...
¡Castellanos, castellanos,
tendes corazón de ferro!

¡Ai!, no meu corazonciño
xa non pode haber contento,
que está de dolor ferido,
que está de loito cuberto.

Morréu aquel que eu quería,

e para min n'hai consuelo:
sólo hai para min, Castilla,
a mala lei que che teño.

Premita Dios, castellanos,
castellanos que aborreso,
que antes os gallegos morran
que ir a pedirvos sustento.

Pois tan mal corazón tendes,
secos fillos do deserto,
que si amargo pan vos ganan,
dádesllo envolto en veneno.

Aló van, malpocadiños,
todos de esperanzas cheios,
e volven, ¡ai!, sin ventura,
con un caudal de despresos.

Van probes e tornan probes,

van sans e tornan enfermos,
que anque eles son como rosas,
tratádelos como negros.

¡Castellanos de Castilla,
tendes corazón de aceiro,
alma como as penas dura,
e sin entrañas o peito!

En trós de palla sentados,
sin fundamentos, soberbos,
pensás que os nosos filliños
para servivos naceron.

E nunca tan torpe idea,
tan criminal pensamento
coupo en máis fatuas cabezas
ni en máis fatuos sentimentos.

Que Castilla e castellanos,

todos nun montón a eito,
non valen o que unha herbiña
destes nosos campos frescos.

Sólo pesoñosas charcas
detidas no ardente suelo,
tes, Castilla, que humedezan
esos teos labios sedentos.

Que o mar deixóute olvidada
e lonxe de ti correron
as brandas auguas que traen
de prantas cen semilleiros.

Nin arbres que che den sombra,
nin sombra que preste alento...
Llanura e sempre llanura,
deserto e sempre deserto...

Esto che tocóu, coitada,

por herencia no universo;
¡miserable fanfarrona...!
triste herencia foi por certo.

En verdad non hai, Castilla,
nada como ti tan feio,
que aínda mellor que Castilla
valera decir inferno.

¿Por qué aló foches, meu ben?
¡nunca tal houberas feito!
¡Trocar campiños frocidos
por tristes campos sin rego!

¡Trocar tan craras fontiñas,
ríos tan murmuradeiros
por seco polvo que nunca
mollan as bágoas do ceo!

Mais, ¡ai!, de onde a min

sin dor do meu sentimento,
i aló a vida che quitaron,
aló a mortaña che deron.

Morreches, meu quiridiño,
e para min n'hai consuelo,
que onde antes te vía, agora
xa sólo unha tomba vexo.

Triste como a mesma noite,
farto de dolor o peito,
pídolle a Dios que me mate,
porque xa vivir non quero.

Mais en tanto non me mata,
castellanos que aborreso,
hei, para vergonza vosa,
heivos de cantar xemendo:

¡Castellanos de Castilla,

tratade ben ós gallegos;
cando van, van como rosas;
cando vén, vén como negros!

29

A GAITA GALLEGA

RESPOSTA

Ao eminente poeta D. Ventura Ruiz

I

Cando este cantar, poeta,
na lira xemendo entonas,
non sei o que por min
que as lagrimiñas me afogan,
que ante de min cruzar vexo
a Virgen-mártir que invocas,
cos pes cravados de espiñas,
cas mans cubertas de rosas.

En vano a gaita, tocando
unha alborada de gloria,
sons polos aires espalla
que cán nas tembrantes ondas;
en vano baila contenta
nas eiras aturba louca,
que aqueles sons, tal me afrixen,
cousas tan tristes me contan,
que eu podo decirche:
non canta, que chora.

II

Vexo contigo estos ceos,
vexo estas brancas auroras,
vexo estes campos froridos
donde se arrullan as pombas,
i estas montañas xigantes
que aló cas nubes se tocan
cubertas de verdes pinos

e de froliñas cheirosas;
vexo esta terra bendita
donde o ben de Dios rebota
e donde anxiños hermosos
tecen brillantes coroas;
mais, ¡ai!, como tamén vexo
pasar macilentas sombras,
grilos de ferro arrastrando
antre sorrisas de mofa,
anque mimosa gaitiña
toque alborada de gloria,
eu podo decirche:
non canta, que chora.

III

Falas, i o meu pensamento
mira pasar temerosas
as sombras deses cen portos
que ó pe das ondiñas moran,

e pouco a pouco marchando
fráxiles, tristes e soias,
vagar as naves soberbas
aló nunha mar traidora.

I ¡ai!, como nelas navegan
os fillos das nosas costas
con rumbo á América infanda
que a morte co pan lles
desnudos pedindo en vano
á patria misericordia,
anque contenta a gaitiña
o probe gaitero toca,
eu podo decirche:
non canta, que chora.

IV

Probe Galicia, non debes
chamarte nunca española,
que España de ti se olvida

cando eres, ¡ai!, tan hermosa.

Cal si na infamia naceras,

torpe, de ti se avergonza,

i a nai que un fillo

nai sin corasón se noma.

Naide por que te levantes

che alarga a man bondadosa;

naide os teus prantos enxuga,

i homilde choras e choras.

Galicia, ti non tes patria,

ti vives no mundo soia,

i a prole fecunda túa

se espalla en errantes hordas,

mentras triste solitaria

tendida na verde alfombra

ó mar esperanzas pides,

de Dios a esperanza imploras.

Por eso anque en son de

alegre á gaitiña se oia,

eu podo decirche:

non canta, que chora.

V

Espera, Galicia, espera.

¡Cánto este grito eonsola!

Páguecho Dios, bon poeta,

mais é unha esperanza louca;

que antes de que os tempos

de dicha tan venturosa,

antes que Galicia suba

ca cruz que o seu lombo

aquel difícil camino

que ó pe dos abismos toca,

quisáis, cansada e sedenta,

quisáis que de angustias morra.

Págueche Dios, bon poeta,

esa esperanza de gloria,

que de teu peito surxindo,

á Virgen-mártir coroa,

i ésta a recompensa sea
de amargas penas tan fondas.
Págueche este cantar triste
que as nosas tristezas conta,
que soio ti..., ¡ti entre tantos!,
das nosas mágoas se acorda.
¡Dina voluntad dun xenio,
alma pura e xenerosa!
E cando a gaita gallega
aló nas Castillas oias,
ó teu corazón pregunta,
verás que che di en resposta
que a gaita gallega:
non canta, que chora.

30

I

- Vente, rapasa,
vente, miniña,
vente a lavar

no pilón da fontaña.

Vente, Minguño,

Minguño, vente;

douche sinón

polo demo do dente.

¡Qué augua tan limpa!

¡Qué rica frescura!

Vente a lavar,

que é un primor, criatura.

Válganos Dios,

que si auguiña n'houbera,

lama este corpo

mortal se volvera.

Vinde a lavarvos,

andá lixeiriños,

a cara pirmeiro,

dimpóis os peíños.

¡Ai!, ¡qué miniña!

¡Qué nena preciosa!

Dempóis de lavada

parese unha rosa.

l este miniño

que teño no colo,

dempóis de lavado

parece un repolo.

¡Ai!, ¡qué tan cuco!

¡Ai!, ¡qué santiño!

Ven ós meus brazos,

daréiche un biquiño.

¡Olliños de groria!

¡Cariña de meiga!

¡Apértame ben,

corasón de manteiga!

Corre, corre

a que Antona te peite;

corre, daráche

unha cunca de leite.

Corre, corre,

a teu pai, Mariquiña,

que come cebola

con pan e sardiña.

II

- ¡Válgate Dios,

que inda os figos son duros!

¡Mais qué fartiña

en estando maduros!

El e máis eu

i a comadre de abaixo

hemos de ter
que alargar o refaixo.

Rica figueira,
que Dios te bendiga,
que hasme, abofé,
de fartar a barriga.

- ¡Jeil!, o dos ovos
que vas de camiño,
¿cántas duciñas
topache no niño?

- ¡Unha nomáis!
¡No me teño ca risa!
Ése éche un conto
que vai para a misa.

Dame acá seis,
que un fricol che faría,

que ó mesmo rei
que envidiar lle daría.

Xa que non qués,
no camiño che colla
vento de vira
cun saco de molla.

III

- ¡Turra, turra,
Xan, pola burra!
Mira que Pedro
a cadela che apurra.

¡Ai, desdichada
de min que a vexo,
fincarche o colmillo
no triste pelexo!

¡Diancre de Xan,
que non corre nin toa!
Ben haia, amén,
quen os osos che roa.

¡Churras!, ¡churras!
¡Churriñas!, ¡churras!
Cas-qui-tó,
que escorréntalas burras.

Pica, pica,
suriña, pica,
lévalle un gran
ó teu fillo na bica.

Marcha, can,
a ladrar ó palleiro,
¡sei que che agrada
o demoro do cheiro!

¡Vaiche co can,
que o peixiño lle gusta!
Mais a teu dono
o diñeiro lle custa.

¡Gachi!, ¡gachi!
¡Qué dencho de gato!
¡Cómo se farta
no prebe do prato!

¡Inda reventes,
larpeiro rabudo!
¡Que inda na gorxa
che aperten un nudo!

Truca, perico,
no gato rabelo
hastra deixalo
quedar sin un pelo.

Que eu, si outra vez
o camiño me atranca,
hei de romperlle
no lombo unha tranca.

¡Malo de aquel
que non sabe de misa,
nin entra na igrexa
nin gasta camisa!

¡Ai, qué galiña
saltóu no valado!
¡Sei que quer vir
a comer de prestado!

Isca de aí,
galiña maldita,
isca de aí,
non me máte-la pita.

Isca de aí,
galiña ladrona,
isca de aí
prá cás túa dona.

31

Cando a luniña aparece
i o sol nos mares se
todo é silencio nos campos,
todo na ribeira dorme.
Quedan as veigas sin xente,
sin ovelliñas os montes,
a fonte sin rosas vivas,
os árbores sin cantores.
Medroso o vento que pasa
os pinos xigantes move,
i á voz que levanta triste,
outra máis triste responde.

Son as campanas que tocan,
que tocan en sons de morte,
i ó corasón din: N'olvides
ós que para sempre dormen.

¡Qué triste! ¡Qué hora tan triste
aquela en que o sol se
en que as estreliñas pálidas
tímidamente relosen!

Aló as montañas confusas
de espesas niebras se croben,
i a casa branca en que
en sombra espesa se envolve.

En vano miro e máis miro,
que os velos da negra noite
entre ela i os meus olliños
traidoramente se poñen.

¿Qué fas ti mentras, meu ben?
Dime dónde estás, en dónde,

que te aspero e nunca chegas,
que te chamo e non respondes.

¿Morreches, meu queridiño?

¿O mar sin fondo tragóute?

¿Leváronte as ondas feras
ou te perdeches nos montes?

Vou perguntando ós airiños,
vou perguntando ós pastores,
ás verdes ondas pergunto
e ninguén, ¡ai!, me responde.

Os aires mudiños pasan,
os pastoriños non me oien,
í as xordas ondas fervendo
contra os penedos se rompen.

Mais ti non morreche, ingrato,
nin te perdeches nos montes;
ti, quisáis, mentras que eu peno,
dos meus pesares te goces.

¡Coitada de min! ¡Coitada!

Que este meu peitiño nobre

foi para ti deble xunco
que ó menor vento se torce.
¡I en recompensa ti olvídasme!
Dasme fel e dasme a morte...
¡Que éste é o pago, desdichada,
que á que ben quer dan
Mais ¡qué importa!, ben te quixen...
Querréite sempre... Así compre
a quen con grande firmesa
vidina i alma entregóuche.

Aí tes o meu corasón,
si o queres matar ben podes:
pero, como estás ti dentro,
tamén, si ti o matas, morres.

32

I

Si a vernos, Marica, nantronte viñeras
á festa do Seixo na beira

ti riras, Marica, cal nunca te
debaixo dos pinos do verde pinar.

Á. sombra dos pinos, Marica, ¡qué
chistosas pasaron!, ¡qué rir toleirón!
Relouca de arriba, relouca de abaixo,
iñamos, viñamos i o bombo... ¡pon!...

As cóchegas brandas, as loitas alegres,
os berros, os brincos, os contos
todiños peneques, alegres todiños...
I a nosa señora detrás do

II

¡Coitada!, ¡qué festa brandida perdeche...!
Cantaras, beberas, dormiras, i así
nun feixe miraras rolar xuntamente
mociños e vellos de aquí para

Coa vista trubada, cos ollos dormentes,

sorrindo, comendo, pifando e aínda máis,
¡qué apertos, qué olladas tan chuscas
as nenas de xenio cos mozos

Debaixo dos ricos pareauguas de seda
que abertos formaban tamaño rodel,
todiños chispados, ¡qué cousas decían!
I a nosa señora detrás do

III

Mais ela decote tan grave e
tan fina de oído, tan curta
xordiña quedara falando por sete,
con probes e ricos, con porcos

Meu amo, folgado de tanta largueza,
que n'era costume na dona tal
tamén, ¡miña xoia!, saltando da burra,
¡pin! ¡pan!, río arriba botóuse a

I a dona sorría con ollo
comendo castañas e viño con mel...
¡Qué festa, Marica...! Todiños peneques...
I a nosa señora detrás do

33

Cómo chove miudiño,
cómo miudiño chove;
cómo chove miudiño
pola banda de Laíño,
pola banda de Lestrove.

¡Cómo a triste branca nube
truba o sol que inquieto aluma;
cál o crube i o descrube,
pasa, torna, volve e sube,
enrisada branca pruma!

Xa, dempóis, lonxe espallada
polos aires fuxitivos,
desteñida, sombrisada,
nos espasos desatada,
cae brillando en raios vivos.

Misteriosa regadeira
fino orballo no chan pousa
con feitiña curvadeira,
remollando na ribeira
frol por frol, chousa por chousa.

Semellando leve gasa
que sutil o vento move,
en frontantes ondas pasa
refrescando canto abrasa
o que o sol ardente crobe.

¡Cómo chove miudiño
polas veigas de Campaña!

¡ Cál se enxugan de camiño
os herbales de Laíño!
¡Cómo a Ponte en sol se

Para Caldas todo é escuro,
ceo azul lose na Adina,
trasparente, limpo e puro;
da Arretén no monte duro,
nube corre pelegrina.

Triste vai, que á terra toca
xa cos pes da branca neve,
xa ca fina fresca boca;
triste vai, que ós ceos invoca
i a bicar o chan se

Triste vai cando se abate
vaporosa, soia e muda,
cando maina as alas bate
como un corasón que late

ferido por pena ruda.

Tal maxino a sombra triste
de mi maa, soia vagando
nas esferas onde existe;
que ir á gloria se resiste,
polos que quixo agardando.

Vexo o Souto en parda sombra
envolvendo o seu ramaxe,
que por bon, do Rei se
donde fero o vento asombra,
roxé e estala de coraxe.

I o Palacio, serio e grave,
¡cánto en pura luz se baña!
Tal parés pesada nave
que volver ó mar non sabe,
se encallóu na fresca bvaña.

Vexo Valga á beira hermosa
dun camiño todo prata,
casta virxe candorosa,
sentadiña en chan de rosa,
vestidiña de escalrata.

A San Lois vexo brillando
bañado por tintas puras,
sol e sombras amostrando,
en reposo contemprando,
montes, augas e verduras.

I a Padrón, ponliña verde,
fada branca ó pe dun río,
froita en frol da que eu
lonxe miro que se perde
baixo un manto de resío.

¡Qué hinchadiña branca vela
antre os millos corre soa,

misteriosa pura estrela!

Dille o vento en torno dela

Palomiña, ¡voa!, ¡voa!

Faille arrola a branda ría

cun remanso mormuxante,

que nós da arboleda umbría

baixo un toldo de alegría,

ó calor dun sol amante.

¡Sol de Italia, sol de amore...!

¿Ti paisax mellor alumas?

¿Ti máis rosas, máis verdore,

mellor ceu, máis soave core

ves do golfo antre as espumas?

Sol de Italia, eu non sospiro

por sentirte ardente raio,

que outro sol temprado miro;

dosemente aquí respiro

nun perene, eterno maio.

Nesta terra tal encanto
se respira... Triste ou probe,
rico ou farto de querbanto,
¡se encariña nela tanto
quen baixo o seu ceu se

Os que son nela nacidos,
os que son dela mimados,
lonxe dela están doridos
porque van de amor feridos
por quen fono amamantados.

Polos fillos a nai tira,
xorda, triste, plañideira,
xeme, chora e máis sospira,
e non para hastra que os
ben chegar por derradeira.

¡Probe nai, cánto te quero!

¡Nai tamén - ai - da

O teu chan de amor prefiero
a canto hai grande ou severo
en toda a terra xuntiña.

¿Cómo non si ora estou vendo,
nun paisax de prata e rosas,
canto a vida foi querendo,
cos meus ollos remexendo
memoriñas cariñosas?

¡Bosques, casa, sepulturas,
campanarios e campanas
con sons vagos de dosuras
que despertan - ai - ternuras
que en jamás podrán ser vanas!

Elas fono as que tocaron
cando os meus alí naceron;

elas fono as que choraron,
elas fono as que dobraron
cando os meus abós morreron.

Elas fono as que alegríñas
me chamaban mainamente
nas douradas mañanciñas,
de mi maa cas cantiguiñas
i os biquiños xuntamente.

Inda vexo onde xogaba
cas meniñas que eu quería,
o enxidiño onde folgaba,
os rosales que coidaba
i a fontaña onde bebía.

Vexo a rúa solitaria
que en paz baña un sol
sin que a trube man contraria,
igual sempre, nunca varia,

veiga llana en campo ameno.

E tamén vexo enloitada
da Arretén a casa nobre,
donde a miña nai foi nada,
cal viudiña abandonada
que cai triste ó pe dun

Alí está, sombra perdida,
vos sin son, corpo sin alma,
amazona mal ferida
que ó sentir que perde a
se adormece en xorda calma.

Casa grande lle chamaban
noutro tempo venturoso,
cando os probes a improraban
e fartiños se quentaban
ó seu lume cariñoso.

Casa grande, cando un santo
venerable cabaleiro,
con tranquilo, nobre encanto,
baixo os priegues do seu manto
cobexaba ó perdiouseiro.

Cando os cantos na capilla
da Gran casa resoaban
con fervor e fe sensilla,
rico fruto da semilla
que os varóns santos sembraban.

Ora todo silencioso
causa alí medo e pavura,
mora esprito temeroso
nos salóns onde o reposo
fixo un niño ca tristura.

Risas, cantos, armonía,
brandas músicas, contento,

festas, dansas, alegría,
se trocáu na triste e fría,
xorda vos do forte vento.

No gran patio as herbas crecen
vigorosas sin coidado,
i as silveiras que frorecen
no seu tempo fruto ofrecen
ós meniños sazonado.

I antre aquel silencio mudo
que a trubar naide alí chega,
antre aquel ¡xa fun! tan rudo,
vese inteiro un nobre escudo
que a desir non son se

Craros timbres mostra ufano
cun soberbo casco airoso...
Mais detrás dun son tan vano
vese o probe orgullo humano

homillado e polvoroso.

Tras da calada visera,
que hai uns ollos feridores
que nos miran, se dixera;
que nos din: todo é quimera
neste mundo de dolores.

¡Casa grande, triste casa,
quen de aquí tan soia miro,
parda, escura, triste masa! ¡
Casa grande, pasa, pasa...!
¡Ti xa n'es más que un

Meus abós, ¡ai!, xa morreron,
os demáis te abandonaron,
os teus lustros pereceron,
i os que millor te quixeron,
tamén de ti se apartaron.

Mes tras mes, pedra tras pedra,
ti te irás desmoronando,
ceñida por sintas de hedra,
mentras que outra forte medra,
que así o mundo vai rolando.

¡Mais qué lus, qué colorido,
nos espasos se dilata!
Luce o sol descolorido
i arco de iris xa nacido,
longa sinta se desata.

Cómo chove miudiño,
cómo miudiño chove;
cómo chove miudiño,
pola banda de Laíño,
pola banda de Lestrove.

Miña Santa Margarida,
¿con quién te hei de comparare?
Coma ti non vin ningunha
nin na terra nin no mare.

Coma ti, Santa bendita,
tan garrida e tan presiosa,
nin brilóu ningunha estrela,
nin se abréu ningunha rosa.

Nin luceiro, nin diamante,
nin luniña trasparente,
luz vertéu máis cariñosa
que o teu rostro relucente.

Nin as froles do xilmendro,
nin a rosa purpurina,
nin as neves da montaña,
nin fulgor da mañanciña ;

nin alegre sol dourado,
nin corrente de augua pura,
miña Santa Margarida,
che asemella en hermosura.

¿Con quén te hei de comparare,
miña Santa Margarida,
si ti foche ánxel de amore
polos anxos eseollida?

Sólo a Virxe é máis hermosa
que eres ti, bendita Santa
i o teu rostro pelegrino
o temido demo espanta.

De ti vivo namorada,
en ti penso con fervore,
que eu ben sei que che
este puro e santo amore.

¡Quén poidera...! ¡Quén poidera
xunta ti vivir segura,
manantial que mel derrama,
pura fonte de ternura!

Onda ti, lonxe do mundo,
tan feliz me acobexara
que en jamás ó pracer vano
este meu mirar tornara.

Que no monte onda ti moras
tan bon aire se respira,
que o que máis do mundo
sólo alí por Dios suspira.

Miña Santa Margarida,
miña Margarida santa,
tendes a casa no monte,
donde o paxariño canta.

ALBORADA

I

Vaite, noi-

te,- vai fuxin-

do.- Vente, auro-

ra,- vente abrin-

do,- co teu ros-

tro - que, sorrin-

do,- ¡¡¡ja sombra espanta!!!

¡Canta,

paxariño, can-

ta - de ponliña en pon-

la,- que o sol se levan-

ta - polo monte ver-

de,- polo verde mon-

te,- alegrando as her-

bas,- alegrando as fon-

tes...!

¡Canta, paxariño alegre,

canta!

¡Canta porque o millo medre,

canta!

¡Canta porque a luz te escoite,

canta!

Canta que fuxéu a noite.

Noite escura

logo ven

e moito dura

co seu manto

de tristura,

con meigallos

e temores,

agoreira

de dolores,
agarimo
de pesares,
cubridora
en todo mal.
¡Sal...!

Que a auroriña
o ceu colora
cuns arbores
que namora,
cun sembrante
de ouro e prata
teñidiño
de escalrata.

Cuns vestidos
de diamante
que lle borda
o sol amante

antre as ondas
de cristal.

¡Sal...!,
señora en todo mal,
que o sol
xa brila
nas cunchiñas do areal;
que a luz
do día
viste a terra de alegría;
que o sol
derrete con amor a escarcha fría.

II

Branca auro-
ra - ven chegan-
do,- i ás porti-
ñas - vai chaman-
do - dos que dor-

men - esperan-
do - ¡o teu folgor...!

Cor...

de alba hermosa

lles estende

nos vidriños

cariñosa,

donde o sol

tamén suspende,

cando aló

no mar se tende,

de fogax

larada viva,

dempóis leve,

fuxitiva,

triste, vago

resprandor.

Cantor

dos aires,
paxariño alegre,
canta,
canta porque o millo medre;
eantor
da aurora,
alegre namorado,
ás meniñas dille
que xa sal o sol dourado;

que o gaiteiro,
ben lavado,
ben vestido,
ben peitado,
da gaitiña
acompañado
¡á porta está...!
¡Xa... !

Se espicando

que te esprica,
repinica,
repinica
na alborada
ben amada
das meniñas
cantadeiras,
bailadoras,
rebuldeiras ;
das velliñas
alegrías ;
das que saben
ben ruar.

¡Arriba

todas, rapaciñas do lugar,

que o sol

í a aurora xa vos vén

¡Arriba!

¡Arriba, toleirona mocidad,

que atru-

xaremos - cantaremos o ala... lá...!!!

36

Eu cantar, cantar, cantéi,

a grasia non era moita,

que nunca (delo me pesa)

fun eu meniña grasirosa.

Cantéi como mal sabía

dándolle reviravoltas,

cal fan aqués que non saben

direitamente unha cousa.

Pero dempóis paseniño,

i un pouco máis alto agora,

fun botando as miñas cántigas

como quen non quer a cousa.

Eu ben quixera, é verdade,

que máis boniteiras foran.

Eu ben quixera que nelas

bailase o sol cas palomas,
as brandas auguas ca luz
i os aires mainos cas rosas;
que nelas craras se visen
a espuma das verdes ondas,
do ceu as brancas estrelas,
da terra as prantas hermosas,
as niebras de cor sombriso
que aló nas montañas rolan,
os berros do triste moucho,
as campaniñas que dobran,
a primadera que ríe
i os paxariños que voan.
Canta que te canta, mentras
os corasóns tristes choran.
Esto e inda máis, eu quixera
desir con lingua grasiosa;
mais donde a grasia me falta
o sentimento me sobra,
aunque éste tampouco abasta

para espricar certas cousas,
que a veces por fora un
mentras que por dentro un chora.

Non me espriquéi cal quixera
pois son de espricansa pouca;
si grasia en cantar non teño
o amor da patria me afoga.

Eu cantar, cantar, cantéi,
a grasia non era moita.

¡Mais qué faser, desdichada,
si non nacín máis grasirosa!

**¡Gracias por leer este libro de
www.elejandria.com!**

**Descubre nuestra colección de obras de dominio
público en castellano en nuestra web**